

Overheid en landschap

Tegenwoordig wordt algemeen aangenomen dat voor de overheid een belangrijke taak is weggelegd op het terrein van milieu en landschap. Van wanneer dateert deze overheidsbemoeyenis? Anders gezegd, in hoeverre heeft de overheid zich in het verleden bezig gehouden met de zorg voor en de inrichting van de dagelijkse woon- en leefomgeving? Op deze vraag werd nader ingegaan tijdens een van de onderdelen van de Nederlandse Geografendagen, gehouden in Amsterdam van 14 t/m 16 november 1990. Naast dit meer zuiver-wetenschappelijke aspect werd tevens aandacht besteed aan de toegepast-wetenschappelijke aspecten: welke (wettelijke, 'technische' en organisatorische) mogelijkheden zijn er momenteel beschikbaar om de zorg voor het landschap te structureren? De drie meer zuiver-wetenschappelijke voordrachten worden in dit nummer van het Historisch-Geografisch Tijdschrift gepubliceerd.

De algemene conclusie die uit de bijdragen getrokken kon worden, is dat de overheid zich eeuwenlang uiterst terughoudend heeft opgesteld. Haar bemoeyenis met het Nederlandse landschap was tot de 19e eeuw marginaal. Daarna nam haar rol echter snel toe, om in de 20e eeuw een hoge vlucht te nemen. De bijdrage van Thissen laat dit op sprekende wijze zien.

Bij deze conclusie dienen echter enkele kanttekeningen geplaatst te worden. De eerste betreft het begrip overheid. Tijdens de in de bijdragen behandelde periode – de nieuwe en nieuwste tijd – was er lange tijd niet één centrale overheid. Nederland was een statenbond, bestaande uit (zeven) soevereine provinciën. Pas sinds de Franse tijd was er sprake van één centraal gezag. Tijdens de Republiek dienen we dan ook een ander niveau van analyse primair te stellen dan in de periode daarna.

De tweede kanttekening betreft 'het karakter' van de overheid tijdens de Republiek. De verschillende besturen bestonden toen overwegend uit kooplied-ondernemers, wat tot een in-

nige verstrengeling van politiek en economie leidde. Er werd op het politieke vlak samengewerkt, bijvoorbeeld tussen de Hollandse steden, omdat de regeerders daar een gemeenschappelijk economisch belang bij hadden. Bij overheden moeten we dan ook vooral denken aan particulieren, aan privé-ondernemers.

Dit betekent overigens niet dat de overheid zich nooit met het landschap bemoeide. Bij plannen voor veranderingen in het landschap had zij een controlerende taak. De overheid waakte er voor dat deze veranderingen geen negatieve gevolgen hadden voor nabijgelegen gebieden. Ze trachtte door regelgeving overlast te voorkomen, en regelde onverhoopt voorkomende schade. Vaak waren deze aspecten trouwens op voorhand door de betrokken partijen al uitonderhandeld. De overheid fungeerde daarbij als neutrale scheidsrechter en als sanctionerende partij bij overtredingen. Dit aspect springt het meest in het oog bij waterstaatkundige zaken, zoals blijkt uit de bijdrage van Thurkow over droogmakerijen. Ook bij veenkoloniën beperkte de regelgeving van de overheid zich doorgaans tot de waterstaat, al wordt hierop in de bijdrage van Stol niet nader ingegaan.

Het zal duidelijk zijn dat de rol van de overheid bij de inrichting van het landschap met de drie bijdragen in dit nummer slechts voor een gering deel ontsluit wordt. We hopen dat er in de toekomst meer onderzoek op dit terrein plaats zal vinden.

Taeke Stol